

ÎN CĂUTAREA CUVINTELOR PIERDUTE

Decenii la rând ne-am bucurat de binefacerile planificării științifice și ale centralizării „în toate sectoarele de activitate” (cum zicea un clișeu drag sufletului nostru), printre care și în cultură. Nu numai cultura paioaselor ori a leguminoaselor dar și cultura... cultură, adică ceea ce se poate planifica mai greu decât numărul de flecuri executate de o mașină într-o oră sau într-o zi. Ca în orice planificare, existau „obiective prioritare” fixate de „organul competent”; aceleași pentru toate „unitățile de producție”. Ne amintim cu toții, de pildă, că într-o perioadă teatrele aveau „ucuz” să reprezinte piese istorice și pe orice scenă a țării era un belșug de voievozi, plăeși, cușme și halebarde de care istoria însăși avea motive să fie geloasă. A existat, apoi, o interdicție în acest sens, drept care Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alți „oameni de bine” au fost repliați către magazinele de recuzită, lăsând loc salopetelor, căci funcționa acum o „indicație” în favoarea pieselor cu tematică de șantier. A venit iar la putere istoria, dar numai perioada dacilor și a romanilor, astfel încât ne-am edificat, la teatru, asupra celor 2050 (51, 52, 53...) de ani ai existenței noastre pe aceste meleaguri, mai mult decât din manuale sau alte lucrări de specialitate.

Răspunzînd „comandamentelor” (nu avea de ales!), teatrul a știut însă întotdeauna să reziste, să se afirme chiar în executarea „figurilor impuse”. Avea datoria să își calchieze mesajul artistic după conținutul editorialului din „Scinteia”, dar orice temă, orice text clasic, orice piesă de actualitate (chiar dintre cele mălăiețe) oferea posibilitatea, de foarte multe ori magistral fructificată, de a exprima un gând sincer, un adevăr, o atitudine. Mai fiecare text avea și un subtext — ne referim, desigur, la creațiile de valoare, restul pierindu-ne din memorie pentru că, de fapt, nici nu a existat efectiv ci a trecut doar pe lângă noi. Cînd piesa nu conținea acest subtext, spectacolul reușea să i-l confere, astfel încît la noi s-a făcut cu înverșunare teatru politic, ani la rînd, nu în conformitate cu indicația — existență de altfel — ci, am spune, împotriva ei.

Acum, în condițiile repertoriilor alcătuite de către teatre, nu de către „centrală”, ale spectacolelor concepute de re-

gizori, nu de cenzori (prin metoda „colaj”, adică lipirea scenelor scăpate de loarfecă), se vor mai juca, desigur, piese istorice sau de actualitate (creдем că șantierele vor dispărea, o perioadă, de pe scenă, ca efect al suprasaturației), nu însă în campanii concertate, nu doar pentru că tema este inspirată din istorie sau actualitate. Și se va mai juca, incontestabil, teatru politic.

Intrebarea este: ce înseamnă acum teatru, spectacol politic? Ce a însemnat și acum un an sau zece? Greu de crezut. Greu de crezut, mai cu seamă, că publicul va păstra același nivel al exigențelor. Nădăjduim, chiar, să nu-l păstreze, să înalțe ștacheta, ca un semn al maturizării și, nu în ultimul rînd, al ciștițării sentimentului de libertate interioară (chiar dacă pare ciudată afirmația, sîntem convinși că această formă de libertate se cucerește mai anevoie, că, pentru mulți dintre noi, ea constituie încă un deziderat). Este utilă experiența pe care teatrul a acumulat-o în acești ani ai rezistenței? (Chiar dacă pare grandilocvent, termenul este exact.) Utilă, desigur, dar creдем că insuficientă. Multă vreme se încadra în categoria teatrului politic — și se încadra pe drept cuvînt — orice spectacol care ne lăsa să intuim, fie și pentru o clipă, existența unei atitudini proprii față de „adevăruri” și „judecăți” purtînd parașa oficială. Atitudine însemna întotdeauna împotrivire, din punctul nostru de vedere (adică din punctul de vedere necanonizat). Astăzi, cuvîntul ar trebui să-și recîștige, creдем, sensul exact: complet, adică. Dacă prin atitudine înțelegem adoptarea unei poziții active față de o idee, o realitate, un principiu etc., înseamnă că această poziție poate fi și de susținere, de afirmare, nu doar de negare. Un teatru politic al afirmației poate fi mai dificil de realizat decît acela al negației. Înseamnă argumente (cînd ne împotrivim nu era nevoie să argumentăm, știam toți despre ce e vorba, eram de acord, nu erau necesare eforturi pentru a fi convinși), iar aceste argumente nu pot fi exprimate altfel decît prin limbaj artistic. Multe spectacole au făcut recurduri de incasări pentru că „spuneau ceva”, și mai nimeni nu se întreba cum spuneau. Atunci era neesențial. Acum, nu, pentru că idei interesante se pot exprima într-un articol de ziar, într-o carte, într-un discurs (chiar și electoral), pe stradă, oriunde. Oriunde și cu voce tare (sîntem optimiști? Da, sîntem și dorim

să fim!). Teatrul are obligația — „comitem” desigur, un loc comun, o observație ce ține de elementarul bun simț, dar alți de multe lucruri ce țin de bunul simț ne-au ieșit din deprinderi... — de a exprima aceste idei nu oricum, ci prin formulări de valoare artistică valide și din acest punct de vedere, chiar seducătoare.

Spuneam că pînă acum „atitudine” însemna, automat, „împotrivire”. Este nevoie, poate, să regăsim și un sens mai cuprinzător, mai adînc al cuvîntului împotrivire. Va mai fi suficient să imităm gestul specific unui puternic al zilei, un tic verbal sau de comportament, să punctăm ironic un slogan pentru a ne plasa în perimetrul politicului, al curajului? Probabil, nu. Aceste cirteli (căci despre cirteli e vorba, nu despre o autentică împotrivire) își vor păstra, negreșit, hazul, deci și succesul la public, dar vor redeveni ceea ce sînt de fapt: simple accesorii amuzante însoțind un demers mai grav, mai serios. Și, de altfel, poți considera că faci politică atunci cînd te limitezi să cirtiești, dacă politică înseamnă, în acel moment, a dărîma? Dar cînd vrei să construiești? Cînd ești obligat de propria conștiință să începi, în sfîrșit, să construiești? Sigur că vor mai fi necesare alte dărîmări, dar în momentul de față ele nu mai sînt obiectivul, ci doar calea.

A face teatru politic înseamnă, în ultimă instanță, a răspunde exact, pertinent, fundamental, unor întrebări pe care spectatorul și le pune în afara sălii de spectacol, unei necesități de ordin civic, social. Ani la rînd, chiar decenii, teatrul a oferit o supapă salvatoare nemulțumirilor, disperărilor, înfrîngerilor care măcinau (cu temeinică ferocitate) viața tuturor. Acum așteptăm de la teatru mai mult decît o supapă. Așteptăm să ne ajute să ne regăsim, dar și să ne eliberăm de noi înșine, să ne ajute să gîndim fără priviri furișate cu grijă în jur, să vorbim fără mină la gură, să fim de acord pentru că ne-au convins argumentele, să ne împotrivim pentru că așa ne indeamnă argumentele, să respirăm cit ne ținem plămîni, să reinvățăm înțelesul exact al unor cuvinte cum sînt adevăr, dreptate, libertate, demnitate, pe care le-am rostit atîta incît am uitat cu desăvîrșire ce înseamnă. Și mai așteptăm, poate, de la teatru să ne transforme din trestii bătute de vînt în trestii gînditoare...

CRISTINA DUMITRESCU

INEVITABILUL CARAGIALE SFÎRȘIT LA „SECOLUL”

Apetitul politicesc al lui Caragiale, trecerea lui, cînd scrișnită, cînd dezinvoltă, de la liberali la conservatori, de la juni-

miști la radicali, cochetînd și cu socialiștii și cu PNR-ul transilvan, pentru a campan final, în căutarea acelorași interese, la conservatorii democrați ai lui Take Ionescu, a fost în epocă o sursă vînoasă